

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره سی‌ام، پاییز ۱۳۹۶

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸، شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

دریافت: ۱۳۹۵/۱۱/۳۰ - پذیرش: ۱۳۹۶/۶/۵

<http://jupm.miau.ac.ir/>

صص ۱۶۲-۱۴۵

بررسی تأثیر عوامل کالبدی - محیطی طراحی فضاهای باز شهری بر

ارتقای امنیت اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر سبزوار

مهیا سالاری‌فر: دانشجوی کارشناسی ارشد گروه معماری، علوم تحقیقات خراسان رضوی، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران*

مسیح اله معصومی: استادیار گروه معماری، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

چکیده

امروزه، توجه به مفهوم امنیت شهروندان، به یکی از اولویت‌های اساسی نظریه پردازان شهری تبدیل شده است. رشد سریع شهرها، مهاجرت روستاییان به شهرها و عدم برنامه‌ریزی و طراحی مناسب، منجر به ایجاد ساختاری ناهمگون درحاشیه شهرها شده است و به تبع آن سکونت‌گاه‌های غیررسمی بوجود آمده‌اند. یکی از اساسی‌ترین مشکلات سکونت‌گاه‌های غیررسمی، وجود تهدیدات و خطراتی است که به طور روزمره در فضاهای شهری، زندگی ساکنین را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این محلات به دلیل خارج بودن از برنامه‌ریزی‌های رسمی و قانونی توسعه‌ی شهری و محرومیت از خدمات شهری به شدت در معرض وقوع جرم قرار دارند. تدوین ضوابط کارآمد و متناسب با شرایط محیطی و ارائه الگوهای مناسب، می‌تواند به کاهش جرم خیزی در فضاهای باز سکونت‌گاه‌های غیررسمی کمک نماید. این تحقیق، با شناسایی شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر ویژگی‌های محیطی و تأثیر آن در امنیت اجتماعی، به بررسی این عوامل در فضاهای باز شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر سبزوار می‌پردازد. تحقیق حاضر در زمره تحقیقات کاربردی قرار دارد. روش تحقیق، با استفاده از راهبرد ترکیبی به صورت توصیفی - تحلیلی است و در فرآیند انجام تحقیق از روش‌های تفسیری و پیمایشی استفاده شده است. گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر پس از تدوین چارچوب نظری پژوهش با استفاده از تکنیک پرسشنامه به صورت میدانی انجام شده است. تحلیل‌ها به صورت استنباطی و توصیفی، با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است. یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که در فضاهای باز شهری سکونتگاه‌های مورد نظر در شهر سبزوار، از بین مؤلفه‌های کالبدی، شش مؤلفه (آلودگی نمادی، آلودگی دیداری، فعالیت‌های کاربری زمین، کیفیت کلی سکونت، آلودگی نور و دسترسی) با امنیت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارند و از میان عوامل فوق عامل "آلودگی نمادی" با ضریب (۰,۲۰۳) بیشترین تأثیر را دارد.

واژه‌های کلیدی: جرم، مؤلفه‌های کالبدی، فضای باز شهری، سکونت‌گاه غیررسمی، شهر سبزوار

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

سکونتگاه غیررسمی به مناطقی گفته می‌شود که مهاجرین روستایی و محرومان جامعه‌ی شهری را در خود جای داده‌است. فقدان خدمات و زیر ساخت- های شهری و عدم وجود برنامه مدون شهرسازی از مهم ترین شاخص‌های آن است. شرایط موجود و حاکم بر این‌گونه نواحی در بروز ناهنجاری‌های اجتماعی نقش بسزایی دارد. وجود نابسامانی‌های فراوان در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و .. سطح زندگی ساکنان را کاهش داده‌است. یکی از اساسی‌ترین مشکلات سکونتگاه‌ها، وجود تهدیدات و خطراتی است که به طور روزمره در فضاهای شهری، زندگی ساکنین را تحت تأثیر قرار می‌دهد. امروزه با گسترده شدن شهرها، نقش فضاهای شهری در زندگی روزمره بیش از پیش نمایان شده‌است. بدین صورت که بخشی از زندگی روزانه شهروندان در خیابان‌ها، پارک‌ها و فضاهایی سپری می‌گردد که به آنها فضای باز شهری گفته می‌شود. متأسفانه، به طور مداوم، نشریات و رسانه‌ها از وقوع جرم‌هایی از قبیل کیف قاپی، چاقوکشی، دعوا و مرافه و سایر جرائم دیگر در این فضاها خبر می‌دهند. این موضوع کاملاً واضح است که این فضاها برای قابل استفاده بودن، باید واجد حس امنیت باشند.

فضای شهری و روابط جاری در آن با هم در ارتباط متقابل هستند و از هم تأثیر می‌پذیرند، انسان از طریق روابط اجتماعی_ فرهنگی به فضا، فرم و عملکرد اهمیت می‌بخشد و ساماندهی فضا به نوبه خود به تغییر شکل این روابط می‌انجامد، بنابراین ساخت و

طراحی فضاهای شهری بر فرایند زندگی اجتماعی تأثیر گذاشته و می‌بایست از نظر جسمی و روانی برای شهروندان کارایی داشته باشد (ادیبی، عظیمی، ۱۳۹۰: ۸۷)

شهر و فضاهای مختلف و چند گونه آن ظرفی برای فعالیت‌ها و رفتارهای ساکنین آن هستند (sharma,2003:86). حال ایجاد ناهماهنگی میان فعالیتها، جمعیت و فضا باعث ایجاد ناامنی شهری و جرایم می‌گردد. بنابراین شناخت فضاها و عوامل مؤثر در کاهش امنیت و بر هم خوردن نظم شهری از نکات بسیار مهمی است که طراحان و برنامه ریزان شهری در مدیریت شهری باید به آنها توجه ویژه ای داشته باشند (بیات، ۱۳۸۷:۸۶). خوانایی یک شهر از طریق ابزار کالبدی آشکارتر می‌شود و به میزانی که یک کالبد بتواند با شهروندان خود از طریق ویژگی‌های کالبدی ارتباط نمادین ایجاد کندیک شهر خوانا و ناخوانا ارزیابی می‌شود (H.Russ,2005:22) اگرچه حضور پلیس در فضاهای شهری، تا حدی از شدت این مسئله کاسته است؛ اما این به معنای حل مسئله نبوده و موضوع همچنان ادامه دارد. بنابراین می‌بایست محیط فیزیکی را به گونه ای سازماندهی و طراحی شود که حمایت از رفتار مجرمانه در آن به حداقل برسد. از این رو سعی بر آن است که با بهره گیری از راهکارهای طراحی مناسب در راستای افزایش امنیت در این فضاهای باز، ساکنان با خیالی آسوده از این فضاها استفاده نمایند و در غیر این صورت شاهد افزایش جرم و جنایت در فضاهای باز و کاهش حضور ساکنان در این فضاها خواهیم بود. این پژوهش، با توجه به گستردگی عوامل مؤثر در مقوله امنیت (نظیر عوامل فرهنگی، اجتماعی، کالبدی،

اقتصادی و...) به بررسی مسئله امنیت از جنبه کالبدی می‌پردازد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

فضاهای باز محلات، از جمله فضاهایی هستند که افراد هر روز در آن قرار گرفته یا از آن عبور می‌کنند. این فضاها نقش بسیار مهمی در زندگی شهروندان دارند. در سکونت گاههای غیر رسمی، فضاهای باز درون محلات مسکونی، از عمده ترین فضاهایی هستند که همه گروه‌های سنی و جنسی از آن استفاده می‌کنند. بنابراین وجود امنیت در این فضاها ضروری است. در بسیاری از موارد نوع طراحی فضای کالبدی و نقشی که مکان خاص به خود می‌گیرد منجر می‌گردد که فضاها امن یا بالعکس ناامن گردند. به عبارتی دیگر برخی ویژگی‌های فضاهای باز شهری، به نحوی محرک بروز جرم است. در مکان‌های خاصی جرم و جنایت نسبت به سایر مکان‌ها بیش تر بوده و از این مکان‌ها به عنوان نقاط جرم خیز شهری یاد می‌شود. بدون شک، زمینه بروز جرم در فضای مورد نظر رفتار انسانی را تحت تأثیر قرار داده است. در مبانی نوین طراحی و برنامه ریزی شهری، برطرف کردن زمینه بروز جرم در یک مکان خاص، از طریق طراحی و برنامه ریزی صحیح مطرح است. در بسیاری از موارد فضا محرک انسان در بروز رفتاری خاص است و توجه به این نکته که رفتار انسان در فضا و مکان‌های متفاوت با شکل و هندسه خاص، متفاوت بوده امری ضروری است. متأسفانه به علت عدم نظارت بر فضاهای باز شهری در سکونتگاه‌های غیر رسمی، رفتارهایی نابهنجار در این فضاها رخ می‌دهد که باعث می‌گردد امنیت ساکنین در این فضاها کاهش یافته و حضور انسان در این فضاها

کمرنگ شود. اگر چه در بروز و ظهور الگوهای رفتاری در انسان‌ها، متغیرهای جامعه شناختی در اولویت قرار دارند، اما از نقش ویژگی‌های کالبدی و فضایی محیط مصنوع، به عنوان بستر وقوع رفتارهای نابهنجار و بروز جرایم نیز نباید غافل بود. در شرایط امروز، تلاش برای پیشگیری از وقوع جرایم باید با عنایت به همه وجوه مؤثر در این امر صورت پذیرد و لازم است طراح با تدوین ضوابط کارآمد و متناسب با شرایط محیطی و ارائه الگوهای مناسب، زمینه را برای کاهش فرصت‌های جرم خیزی در فضاهای باز سکونت گاههای غیر رسمی مهیا سازد. این محلات به دلیل خارج بودن از برنامه‌ریزی‌های رسمی و قانونی توسعه‌ی شهری و محرومیت از خدمات و زیر ساخت‌های شهری به شدت در معرض خطرات قرار دارند.

۱-۳- اهداف

هدف اصلی:

ارتقاء امنیت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی از طریق ارائه الگوهای کیفی سازی فضاهای باز شهری

هدف فرعی:

شناسایی مهمترین عوامل کالبدی و عناصر محیطی تاثیر گذار بر ارتقاء امنیت فضای باز شهری در سکونتگاه‌های غیر رسمی

۱-۴- پیشینه موضوع

زمینه نظری شروع مباحث جرم شناسی و امنیت شهری را باید از مکتب جامعه شناسی شیکاگو و مطالعات اولیه‌ی اکولوژی شهری جستجو کرد. مکتب اکولوژی شهری با افرادی چون "پارک" در سیر تکوینی خود به بررسی پدیده‌های اجتماعی مانند

نتایج مطالعه "علیخواه و نجیبی" (۱۳۸۵) درباره وضعیت ترس زنان از جرم در فضاهای شهری در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران، نشان می‌دهد حدود نیمی از زنان پاسخ گو هنگام رفت و آمد در فضاهای عمومی شهری احساس امنیت ندارند.

"محسن کلانتری" (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که از جمله دیدگاه‌های مطرح در زمینه تحلیل و تبیین رابطه مکان و بزهکاری، نگرش پیش‌گیری جرم از طریق طراحی محیطی است.

"رضا اکبری" (۱۳۹۱)، نشان می‌دهد که ویژگی‌های کالبدی در محله نارمک تهران از عوامل بسیار مؤثر در بالا بردن احساس امنیت در فضاهای این محله است و در مقابل، این ویژگی‌ها در شهرک اکباتان زمینه احساس ناامنی در فضاهای جمعی را مهیا نموده است.

طی سالهای اخیر مفهوم امنیت شهری در پیوند با توسعه پایدار شهری، مورد توجه پژوهشگران و نهادهای بین‌المللی قرار گرفته است. از جمله، گزارش جهانی سکونتگاه‌های بشر در سال ۲۰۰۷ م کلا به موضوع امنیت شهری اختصاص یافته و آن را در سه حوزه ذیل طبقه بندی کرده است: امنیت سکونت، امنیت در پیوند با سوانح (طبیعی و ساخته به دست انسان) و امنیت در مقابل جرم و بزه کاری، حوزه اخیر در ایران اغلب امنیت اجتماعی خوانده میشود.

جرم و جنایت، امراض روانی در شهرها و ترسیم نقشه‌های آن پرداخت (Catton, 1993, 23). در سال ۱۹۶۱ "جین جیکوبز" موضوع وحشی‌گری خیابانی را مورد بررسی قرار داد. (جیکوبز، ۱۳۸۶: ۳۲). جیکوبز بر اهمیت تخصیص فضاهای عمومی به الگو و قابلیت حرکت و حضور مردم در فضاهای شهری تأکید دارد (Jacobs, 1961: 15). مطالعات "نیومن" درباره رابطه مکان وقوع جرم در طرح‌های مسکونی نیویورک، از نخستین پژوهش‌هایی است که درباره تغییر ساختار محیط شهری پیشنهادهایی می‌دهد. (صادقی فسایی و میر حسینی، ۱۳۸۸: ۱۲۸).

"هیلر" (۱۹۸۸)، بر افزایش امنیت از طریق افزایش تحرک و جنبش در فضاهای شهری تأکید دارد. (Brenda et al., 1997: 276). "باساوا" (۲۰۰۲)، در مطالعه ای در شهر پورتوآلگرو، به بررسی رابطه بین سطوح خرد و کاربری‌های حاشیه ای و فاقد تحرک و جنبش پرداخت و به این نتیجه رسید که جرم‌ها در سطوح جامع شهر کم رنگ‌تر و محدودتر از سطوح حاشیه ای است (Reis et al., 2003). در تحقیق "دیاس و همکاران" (۲۰۰۷) در برزیل، نقش آرایش فضایی در ایجاد رفتارهای خاص استفاده‌کنندگان بررسی شد.

"زنجان‌زاده" (۱۳۸۰)، در بررسی امنیت زنان در کلان شهر مشهد، به این نتیجه رسیده است که اقتدار زن در خانواده، اشتغال زنان و محل سکونت با میزان احساس امنیت اجتماعی زنان رابطه معناداری دارد.

جدول ۱: چهار نظریه مطرح در رابطه با جرم و خشونت در فضای شهری (carmona, 2003: 121)

فعالیت	نظارت	کنترل فضا	
فعالیت‌های همجوار خیابان می‌بایست پیوسته ای را فراهم کند تا بحث نظارت تقویت گردد.	نیاز به چشمانی نظاره گر از سوی صاحبان طبیعی، هم ساکنان و هم استفاده کنندگان که می‌توانند با استفاده	تمایز کردن آشکار عرصه عمومی و خصوصی	جین جیکوبز

	از تنوع فعالیت‌ها و عملکردهایی که مردم را جلب می‌کند تقویت گردد		
اسکار نیومن	محیط کالبدی می‌بایست دارای خصوصیات مانند مکانیزم‌های نمادین، مرزها و سلسله مراتبی تعریف شده از عرصه‌های خصوصی تا عمومی باشد تا پهنه‌های مختلف درک و دانسته شود.	ایجاد ظرفیت کالبدی نظارتی در فضا تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن گردد.	مخالف این نظریه است که حضور فعالیت‌های بیشتر و بالاخص حضور فعالیت‌های تجاری میزان جرم و جنایت را کاهش می‌دهد.
موسسه پیشگیری از جرم (cpted)	کنترل دسترسی‌های طبیعی یا حذف کاهش فرصت دسترسی به هدف جنایت، استفاده از محصوریت‌های کالبدی که موجب افزایش قوت قلب و حس مالکیت ساکنین می‌گردد.	نظارت طبیعی به عنوان نتیجه معمولی استفاده از مایملک	بر کاهش فعالیت از طریق حرکت و در نتیجه کاهش سطح فعالیت تاکید دارد.
بیل هیلر	فضاهایی که با سایر فضاها یکپارچه شده اند، پیاده را تشویق به حرکت و تماشا در آن فضاها می‌کند.	نظارت از طریق مردمی که در فضا حرکت می‌کند، تامین می‌گردد.	از طریق یکپارچه سازی فضا و مسیرهای حرکتی می‌توان فضاهای به هم پیوسته ای را تعریف کرد که ایمن به نظر می‌رسند.

۱-۵- سوالات و فرضیات تحقیق

- چه رابطه ای بین عناصر کالبدی فضاهای باز شهری با میزان امنیت اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی وجود دارد؟
 - عواملی کالبدی در طراحی فضاهای باز شهری تأثیرگذاری بیشتری در ارتقاء امنیت اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی دارند؟
- لازم به ذکر است که فرضیات تحقیق به شرح زیر است:
- فرضیه اول: به نظر می‌رسد میان عوامل کالبدی - محیطی و میزان امنیت در فضاهای باز سکونتگاه‌های غیر رسمی رابطه مستقیم و معنا دارای وجود دارد.
- فرضیه دوم: از بین عوامل کالبدی مؤثر، آلودگی نوری تأثیر بیشتری بر وضعیت امنیت اجتماعی فضاهای باز شهری دارد.

۱-۶- روش تحقیق

تحقیق حاضر را می‌توان در زمره تحقیقات کاربردی قرار داد. روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش ابتدا با استفاده از اسناد و منابع کتابخانه ای لاتین، چارچوب نظری تحقیق

استخراج گردید و در ادامه جهت تحلیل داده‌ها، اقدام به طراحی پرسشنامه بسته در قالب ۴۳ سوال مستخرج از مدل مفهومی گردید. جامعه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۹ نفر از استفاده کنندگان فضاهای باز شهری که ساکن محله نیز می‌باشند، در نظر گرفته شده و از روش نمونه گیری "تصادفی ساده" جهت پر کردن پرسشنامه‌ها استفاده شده است. تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم افزار SPSS و با توجه به نوع متغیرها از آزمون t یک طرفه خطی، آزمون رگرسیون و همبستگی پیرسون استفاده شده است.

۱-۷- مؤلفه‌ها و معیارهای فضای ناامن شهری

عوامل گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی در سطح جامعه موجب به وجود آمدن رفتارهای نامتعارف می‌شوند که دارای روابط علت و معلولی هستند و در سه سطح کلان، میانه و خرد مطرح می‌باشند. این عوامل در سطح خرد در بردارنده عوامل مؤثر بر ایجاد رفتارهای مجرمانه در فضاهای شهری هستند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها عوامل محیطی است. در این پژوهش ناهنجاری‌های کالبدی مؤثر بر ایجاد رفتارهای ناامنی از میان ویژگی‌های

محیطی برگزیده شده‌اند. برخی از مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر احساس امنیت استفاده‌کنندگان از فضاها، شهری عبارتند از: "اندازه و فرم فضا"، "آسایش بصری و محیطی (آلودگی نمادی، آلودگی دیداری، آلودگی نور، آلودگی محیطی، آلودگی صوتی)"، "وضعیت نفوذ پذیری قلمروها"، "ویژگی‌های دسترسی و شبکه ارتباطی"، "کیفیت عمومی مسکن"، "کیفیت فعالیت‌ها" و "کاربری زمین" (صالحی، ۱۳۸۷)

جدول ۲: شاخص‌های امنیت در طراحی محیطی (مأخذ: نگارنده به نقل از صالحی)

شاخص‌ها	تیین مختصر شاخص‌های احساس امنیت در فضاها عمومی
۱	مقیاس بی کران و خالی، اضطراب آور و مقیاس انسانی و راحت، آرامش بخش است
۲	ازدحام ازدحام و فشردگی زیاد جمعیت (ازدحام) امکان برخورد فیزیکی و آسیب پذیری را افزایش می‌دهد
۳	فرم فضا نمایانی فضا کیفیتی است که در آن نه تنها اشیا و فعالیت‌ها قابل رؤیت اند، بلکه به شدت و وضوح تمام خود را به تمام حواس آدمی عرضه می‌کنند
۴	المان اطلاعاتی تصویری نیکو از محیط، به شخص نوعی احساس امنیت می‌دهد و غالباً افرادی که به دلایل مختلف در شهر احساس گم‌گشتگی می‌کنند و در تشخیص موقعیت و مسیر خود با مشکل مواجه می‌شوند، از نظر بزهکاران طعمه‌های خوبی می‌شوند.
۵	آلودگی دیداری اغتشاش بصری در شکل شهر می‌تواند، از طریق احساسی و ادراکی بر روی رفتارهای اجتماعی انعکاسی یابد و اغتشاش رفتاری را در فضای شهری توجیه نماید (عامل افزایش خشونت‌های شهری،...)
۶	نور و روشنایی فراوانی وقوع جرایم در تاریکی و روشنایی (شب و روز) تفاوت معناداری دارد.
۷	آلودگی محیطی عدم رعایت پاکیزگی و نظافت در فضای شهری، اولین نماد هنجارشکن محسوب می‌شود و نشانه نبود کنترل فردی و جمعی در آنجا محسوب می‌شود
۸	آلودگی صوتی وجود آلودگی‌های صوتی ناشی از حضور خودروها، موتور سیکلت‌ها و جمعیت به نحوی که صدای ناشی از کمک خواهی را با مشکل مواجه سازد.
۹	کیفیت نفوذ پذیری تمایز قلمروهای فضایی (عرضه‌های حرکت، مکث و تماشا)، اختلاط سواره و پیاده
۱۰	دسترسی حمل و نقل عمومی کیفیت دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی برای جابه‌جایی مطمئن عموم مردم از مهم‌ترین سازوکارهای شهر امن
۱۱	کیفیت فعالیت‌ها و کاربری زمین اثر کیفیت توزیع و ترکیب فعالیت‌ها بر روی کیفیت زندگی و از این طریق بر روی رفتارهای نابهنجار و امنیت اجتماعی
۱۲	کیفیت سکونت در محلات مجاور فضا رابطه کیفیت سکونت و آئومی، اجتماعی (بزه کاری و ناهنجاری)

۱-۸- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان سبزوار در فاصله ۲۴۰ کیلومتری غرب مشهد واقع شده است. این شهر بعد از مشهد دومین شهر بزرگ استان خراسان رضوی است و مانند بسیاری دیگر از شهرهای ایران گرفتار پدیده حاشیه نشینی است. هجوم مهاجرین روستایی در اوایل انقلاب در حاشیه‌ها شهر باعث نطفه بستن شبه حاشیه نشینی شد (زنگنه، ۱۳۸۱: ۱۷۷-۱۷۴).

شهر سبزوار دارای ۷ محله سکونت‌گاه غیررسمی با مساحت ۵۲۷ هکتار و جمعیت ۴۱ هزار و ۵۰۰ نفر

است که برخی از این محدوده‌ها خواستگاه روستایی و بعضی از آنها محلات جدیدی هستند که در دهه‌های اخیر شکل گرفته‌اند، به طوری که بیش از ۵/۱۹ درصد از جمعیت سبزوار در این محلات زندگی می‌کنند. در این بین، محلات جدیدی که شکل گرفته‌اند مد نظر این پژوهش است، حدود ۳۱ هزار نفر جمعیت دارد که وسعتی در حدود ۳۳۶ هکتار را به خود اختصاص داده است (مهندسان مشاور هفت شهراریا ۱۳۹۴).

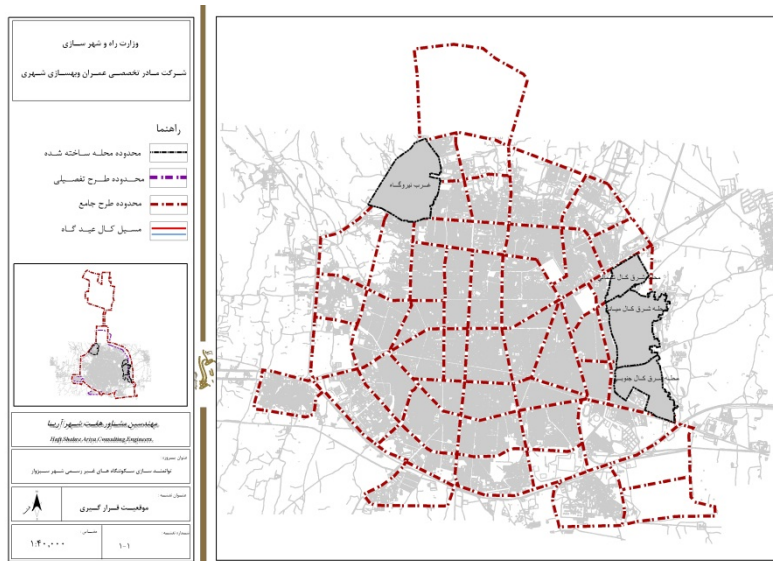
فاصل امتداد خیابان ۲۲ بهمن و جاده دلقند قرار گرفته و از جانب غرب به بلوار چهل متری دوم متصل است. این محله دارای مساحتی حدود ۷۲ هکتار و جمعیتی برابر با ۷۸۶۶ نفر است. مجتمع انبارهای جهاد در این محله قرار دارد.

• موقعیت استقرار محله نیروگاه: موقعیت قرارگیری این محله، به گونه ای است که، پشت نیروگاه برق قرار گرفته و به همین نام خوانده می‌شود. مرغداری حلمی در پشت آن واقع شده است. این محله دارای مساحتی حدود ۱۳۹ هکتار و جمعیتی برابر با ۱۰۷۲۰ نفر است.

• موقعیت استقرار محله کال عیدگاه شمالی: این محله که پشت گاراژ پهلوانی نامیده می‌شود، در قسمت شمالی شرق کال در جنوب بخشی از بلوار شریعتی (جاده قدیم قوچان) روبروی شهرک ابوذر واقع شده و دارای مساحتی حدود ۴۴,۳ هکتار و جمعیتی برابر با ۲۴۹۲ نفر است.

• موقعیت استقرار محله کال عیدگاه میانی: این محله در قسمت میانی شرق کال بر روی تپه ماهورهای تسطیح شده، قرار گرفته است. این محله دارای مساحتی حدود ۸۰,۴ هکتار و جمعیتی برابر با ۷۳۲۰ نفر است.

• موقعیت استقرار محله کال عیدگاه جنوبی: این محله در قسمت جنوبی شرق کال عیدگاه در حد

شکل ۱: موقعیت استقرار سکونت گاه‌ها در شهر سبزوار (مأخذ: مهندسان مشاور هفت شهراریا، ۱۳۹۴)

گرفته‌ایم و پرسشنامه‌های مورد نظر را در این مناطق مورد سوال قرار داده ایم.

۲- ادبیات و مبانی تحقیق

۲-۱- امنیت

امنیت از ریشه لاتین (securus) گرفته شده و در تعریف «لغوی» امنیت عبارت از «محافظة در مقابل

برای بررسی تأثیر طراحی در ایجاد امنیت اجتماعی در این چهار ناحیه مذکور، نقاطی از محلات که در آن فعالیت‌های بیشتر مردمی، رفت و آمد و گردهمایی‌های اهالی بیشتر صورت می‌گرفت را به عنوان نقاط فضای باز شهری این محلات در نظر

اجتماعی مردم می‌گردد و شاخص‌های آن نیز قابل اندازه‌گیری است (کریمیایی و دیگران، ۱۳۸۹: ۳۰). مالراندیشمند علوم اجتماعی، معتقد است امنیت در سه شکل "ملی، اجتماعی و انسانی" وجود دارد که پاسخ به سؤال اساسی امنیت برای چه کسی یا به بیان دیگر مرجع امنیت در هر یک از این اشکال متفاوت است و به تناسب تفاوت در مراجع امنیت، تهدیدات نیز متفاوت خواهد بود. مقام مرجع در امنیت ملی؛ دولت و در امنیت اجتماعی؛ گروه‌های اجتماعی و در امنیت انسانی؛ تک افراد است (نویدینیا، ۱۳۸۲: ۵۷).

"آری بوزان" در یک تقسیم بندی کلی، امنیت اجتماعات بشری را به پنج مقوله تقسیم بندی می‌کند: امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت زیست محیطی و امنیت اجتماعی (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۶). به گفته کارشناسان اجتماعی در جامعه بسامان، آنچه امنیت اجتماعی را تضمین می‌کند، پایبندی افراد به قراردادهای اجتماعی و متقابلاً عمل دولت به تعهداتش نسبت به مردم و در نتیجه ایجاد رابطه منطقی و مبتنی بر محبت و رضایت بین مردم و دولت است و بدین ترتیب، امنیت اجتماعی در جامعه ای معنا پیدا می‌کند که بر نظام اجتماعی سازمان یافته استوار باشد. (کریمانی: ۱۳۸۷: ۱۴۳).

خطر، احساس ایمنی و رهایی از تردید است» (بوزان، ۱۳۷۸، ص ۵۲). در فرهنگ «معین» امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی بی‌بی تعریف شده است (فرهنگ معین، ۱۳۶۳، ص ۳۵۲).

در مجموع می‌توان مفهوم امنیت را به مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت؛ و در مورد افراد، به نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع و به مخاطره نیفتادن این حقوق و آزادی‌ها و مصون بودن از تهدید و خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث غیرمترقبه و در کل هر عاملی که آرامش انسان را از بین برد؛ تعریف نمود. (Wyne, Jones, 1999: 102-4).

۲-۲- امنیت اجتماعی

امنیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته دارای ابعاد "عینی" و "ذهنی"، "روانی" و "فرهنگی" است. منظور از بعد عینی، کاهش یا فقدان جرم و جنایت و نهایتاً ناهنجاری‌های اجتماعی است. منظور از بعد ذهنی، آن بعد از امنیت است که با احساس و ادراک عموم در بود و نبود امنیت مستقیماً سر و کار دارد. بعد روانی آن است که به امنیت جان، مال، شغل، اندیشه، آزادی، امنیت قضایی و انتظامی افراد جامعه مربوط می‌شود که مرتبط با حاکمیت و نهادهای آن در تأمین امنیت

جدول ۳: اقسام امنیت (مأخذ: غفاریان، ۱۳۹۱)

ابعاد ایجابی اطمینان و آرامش فکری و روحی را در بر می‌گیرد. در واقع هر آنچه در ایجاب و تکوین پدیداری امنیت در قالب احراز شرایطی از محیطی که باعث آرامش و سکینه درون شود می‌تواند در ابعاد ایجابی امنیت مورد بررسی قرار گیرد.	ابعاد ایجابی	امنیت در ابعاد تکوینی
ابعاد سلبی فقدان خوف و دلهره که موجب سلب آرامش و اطمینان می‌شود را در بر می‌گیرد. این بعد به جنبه‌هایی از مولفه‌های یک محیط تاکید دارد که سلب آن‌ها از محیط در پدیداری مفهوم امنیت تاثیر دارد.	ابعاد سلبی	
این بعد امنیت به جنبه‌های عینی امنیت اشاره دارد که نشان دهنده عدم تهدید موجود در ذات طبیعی یک محیط باشد در واقع هر آنچه از لحاظ تصویر و تجسیم عینی امنیت تاثیرگذار باشد می‌تواند در این مقوله مورد بررسی قرار گیرد.	ابعاد عینی	امنیت در ابعاد ادراکی
ابعاد ذهنی به احساس امنیت اشاره دارد که در واقع نشانگر احساس امنیت داشتن افراد در ساختار جمعی یک محیط و دارای بعد روان شناختی است.	ابعاد ذهنی	

امنیت در ابعاد روان شناختی	احساس امنیت	به احساس یک فرد از داشتن امنیت در ابعاد روان شناسانه و چگونگی تکوین و شکل گیری چنین ارتباطی اشاره می‌کند.
امنیت در ابعاد کالبدی و اجتماعی	بعد کالبدی	ایمنی (safety)
	بعد اجتماعی	امنیت (security)
امنیت اجتماعی و جنبه‌های مترتب بر آن	بعد دینی و مذهبی	امنیت دینی و مذهبی
	بعد ملی	امنیت ملی
	بعد جان و ناموس	امنیت جانی و ناموسی
	بعد اقتصادی	امنیت شغلی و اقتصادی
	بعد سیاسی	امنیت سیاسی و اقلیت‌های سیاسی
	بعد حقوق مدنی و ...	امنیت حقوقی

۲-۳- فضای شهری

"فضای شهری" به مفهوم صحنه ای است که فعالیت‌های عمومی زندگی شهری در آنها به وقوع می‌پیوندد. خیابان‌ها، میداين، پارک‌های یک شهر، فعالیت‌های انسانی را شکل می‌دهند (صالحی، ۱۳۸۷: ۸۸). دیدگاه معماری، فضاهای عمومی را به عنوان مکان‌هایی باز و قابل دسترس، تعریف می‌کند (۲۱۷: ۲۰۱۴، Garcia-Ramon). یک تعریف دیگر سه شاخصه "باز بودن فضا"، "عمومی بودن فضا" و "برقراری تعاملات اجتماعی در فضا" را سه شاخص ضروری و توأمان فضای شهری معرفی می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۵).

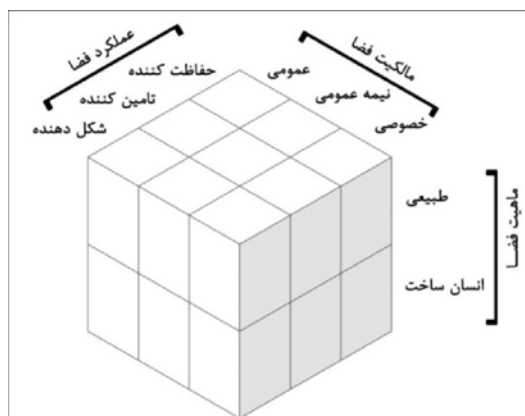
فضای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. یعنی ضمن آنکه محل همجواری هویت‌های فردی است؛ در یک زندگی شهری خود به مثابه مهم‌ترین عامل احراز هویت بوده

و بر رفتارها و روابط انسانی تأثیر می‌گذارد (اراسته، ۱۳۸۹: ۱۱۳).

۲-۴- فضای باز شهری

اصطلاح فضای باز شهری احتمالاً برای نخستین بار در سال ۱۸۳۳ میلادی در انگلستان استفاده شده است. نخستین تعاریف از فضای باز در قرن بیستم حاصل نوعی پنداشت تهی فضا و یا هر آنچه از باقیمانده احجام پرقابل‌تصور است، است (Simeoforidis، 1993). فضای باز در آن زمان بیش‌تر در قالب فرم شناخته‌گرده تا به عنوان یک عملکرد دانسته شود. بدین ترتیب به ناحیه‌های ساخته نشده تلقی می‌شده است. برای بسیاری (مانند: گیدوئن، ۱۹۵۲) این فضای خالی، محل رویت پذیری و بهره‌برداری از شهر است که به آن شکل می‌دهد و الزاماً نباید یک پارک سبز باشد. چرا که به عنوان یک منظر شهری در برابر یک منظر طبیعی شناخته شده و پدیده‌های انسان ساخت است و نباید با باغ‌هایی که ساختمان‌ها در آن گم میشوند، خلط گردد. "کوین لینچ (1963)

اجتماعی و سیستم حکومتی به شمار می‌روند، مورد توجه بوده است (Maruani & Cohen, ۲۰۰۷). بنابراین فضاهای باز را میتوان بسته به "میزان خصوصی و عمومی بودن" آن‌ها به «فضاهای باز عمومی، فضاهای باز نیمه عمومی و فضاهای باز خصوصی» تقسیم نمود. از سوی دیگر فضاهای باز را بسته به "نوع عملکرد" آن میتوان به سه دسته «فضاهای باز تامین کننده» (تفریح و سرگرمی، سلامت شهروندان، ارزش‌های زیبایی‌شناسی-بصری، نیازهای روانشناختی، تنوع فرهنگی و سایر خدمات اجتماعی)، «فضاهای باز حفاظت کننده»، (ارزش‌های طبیعی و اکوسیستم، تنوع زیستی /خاطرات جمعی) (شکل دهنده به توسعه شهری، نواحی حومه‌ای) تقسیم نمود (مظفر، ۱۳۹۲: ۹۷)

شکل ۱: مدل مفهومی گستره فضای باز شهری

(مظفر، ۱۳۹۲: ۹۷)

۲-۵- حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی

اسکان غیر رسمی، پدیده‌ای است نابهنجار که درون یا مجاور شهرها به شکلی خودرو و بدون مجوز ساختمان و برنامه رسمی شهرسازی و با سطح نازلی

"در تعریفی فضای باز خارجی را فضایی با قابلیت انتخاب آزادانه، محل تحقق فعالیت‌های خودجوش، جنبش‌ها و یا مکان جستجوی بصری تعداد کثیری از مردم شهر میدانند (Tantayanusorn, 2006).

"کلاوسون" عملکردهای فضای باز شهری را شامل شش دسته می‌داند: «تامین نور و تهویه ساختمان‌ها، تامین مناظر بصری شهری، تامین امکانات تفریحی، تامین حفاظت اکولوژیکی، ایجاد ابزارشکل دهی به شهر، ذخیره زمین‌های خالی جهت تامین یک یا تعدادی از عملکردها فوق در آینده». نمونه‌های این فضاها می‌توانند شامل پارک‌ها، شبکه‌های حمل و نقل، فضاهای اطراف ساختمان‌ها و رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، حیاط‌های پشتی خانه‌ها و سایر فضاهای باز خصوصی باشند.

امروزه در بسیاری از کشورها فضاهای باز به عنوان یکی از بخش‌های جدایی ناپذیر برنامه ریزی کاربری اراضی دانسته می‌شوند. با این حال رویکردها به برنامه ریزی فضاهای باز متنوع بوده و هیچ گونه توافق کلی در زمینه ضوابط مطلوب که مبین میزان فضای باز مورد نیاز، محل قرارگیری فضاهای باز و شیوه استفاده و بهره برداری از آن‌ها باشد، وجود ندارد (Maruani & Amit-Cohen, 2007).

فضای باز بخشی از محیط شهری است که توسط تسهیلات رفاهی خود چه به صورت بصری و چه بواسطه دسترسی عمومی تأثیر گذار است. فضای باز در این حالت ترکیبی از فضاهای سبز و فضاهای شهری است (thompson, ۲۰۰۲). توجه به فضای سبز از قرن ۸ و ۹ میلادی در غرب و در پاسخ به مطالبات اجتماعی به تسهیلات تفریحی و کاهش استرس‌های اجتماعی که عامل تهدید کننده نظم

شهری و یا در زمین‌های خالی از سکنه مجاور مناطق مرکزی، استقرار اکثر این مناطق، در زمین‌های نامناسب، نا هموار یا زمین‌های رها شده و بلا استفاده است (احمدیان، ۱۳۸۲: ۲۷۷).

و بر این اساس، ضرورت ساماندهی این سکونتگاه‌ها در تمامی ابعاد مشهود است. از این نظر، مدیریت شهری نیازمند اتخاذ تدابیری است تا ارتقای تدریجی سطح زندگی خانوارها را با بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی و روانی آنها پیگیری کند.

۲-۶- امنیت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیر رسمی
 "دورکیم" اولین کسی بود که مفهوم "آنومی" یا نابسامانی را که عبارتست از شرایط به هم ریخته و درهم و برهمی که در آن هنجارهای اجتماعی ضعیف می‌شوند، از بین می‌روند یا در تضاد با یکدیگر قرار می‌گیرند را که هم در فرد و هم در جامعه تجلی پیدا می‌کند، وارد جامعه شناسی کرد. بر اساس نظریه "آنومی" می‌توان گرایش جوانان حاشیه نشین را به انجام رفتارهای کجروانه تبیین کرد (رفیع پور، ۱۳۷۶). "فیلیپ‌هاوزر" شهری شدن سریع و شتابان را مایه تشدید اصطکاک‌های اجتماعی و شخصی و مانع همسازی آرام مهاجرین روستایی با فرهنگ شهری می‌داند (صدیق سروستانی، ۱۳۷۶: ۱۲۹).

نظریه آسیب پذیر معتقد است نواحی غیررسمی شهر دارای آمار جرایم بیشتری در مقایسه با دیگر بخش‌ها هستند. مهم‌ترین مشخصات این نواحی عبارت است از:

الف: شمار زیادی از محل سکونت مجرمان درون نواحی آسیب پذیر و یا نزدیک به آن قرار دارد؛

از کمیت و کیفیت زندگی در مقایسه با بافت متداول شهر مشاهده میشود (صرافی، ۱۳۸۷: ۵).

وجه درونی اسکان غیر رسمی، با نظام اجتماعی فرهنگی و نیز موقعیت روانی افراد مرتبط است. بر این اساس، وضعیت حاشیه نشینی به عقیده "رابرت پارک" شرایط یا عالمی است برزخ گونه، که فرد را از نظر اجتماعی و فرهنگی به حالت تعلیق درمی‌آورد. چنین فردی در برابر برخورد فرهنگ‌ها، حالت کناره گیری از خود نشان می‌دهد و نمی‌تواند در متن جامعه فعالیت کند (جمشیدپها و عنبری، ۱۳۸۳: ۵۳-۵۵).

ساکنان سکونتگاه‌های غیر رسمی در ابعاد مختلف کالبدی (مسکن ناهنجار)، اجتماعی (رفتارهای اجتماعی جدا از جامعه شهری) و اقتصادی (ویژگیهای اشتغال و درآمد) متمایز می‌شوند و از محرومترین اقشار جامعه شهری به شمار می‌آیند (داداش پور و علیزاده به نقل از حاجیوسفی، ۱۳۸۹: ۹۷).

سکونتگاه‌های غیررسمی نواحی مسکونی هستند که در آن‌ها گروهی از واحدهای مسکونی در زمین‌های بدون مالکیت قانونی ساخته میشوند یا به طور غیر قانونی مورد سکونت قرار می‌گیرند (۱۱: ۲۰۰۳، bego).

این سکونتگاه‌ها دارای ویژگی‌های مختلف اجتماعی، مثل حضور مهاجران عمدتاً روستایی، سطح پایین سواد، سهم بالای مهاجرین، ویژگی‌های حقوقی مثل فقدان مالکیت رسمی زمین (داداشپور و علیزاده، ۱۳۸۹، ۳۶)؛ ویژگی‌های اقتصادی مثل سکونت خانواده‌های کم درآمد و وابستگی شدید به فرصت‌های شغلی غیررسمی (رفعیان، ۱۳۸۴: ۲۱)؛ ویژگی‌های کالبدی_ محیطی مانند توسعه بدون برنامه ریزی، مکان‌گزینی اغلب این سکونتگاه‌ها در لبه

تری در وضعیت امنیت اجتماعی فضاهای باز شهری دارند و آیا رابطه‌ی معناداری بین این ویژگی‌ها و امنیت اجتماعی در فضاهای بازسکونتگاهها، وجود دارد؛ از آزمون‌های آماری رگرسیون خطی چند گانه و تحلیل مسیر، همچنین ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است در ادامه نتایج و تحلیل هر کدام از این آزمون‌ها اشاره می‌شود.

۳-۱- تحلیل آماری فرضیات تحقیق

برای ارزیابی معیارهای کالبدی و اجتماعی فضاهای باز شهری این محلات از آزمون t یک طرفه استفاده شده است. شاخصه‌های "مقیاس"، "ازدحام"، "آلودگی صوتی"، "آلودگی محیطی" و "وضعیت دسترسی" بر اساس این آزمون دارای میانگین بالای ۳ است، که بیانگر این امر است که فضاهای باز شهری سکونت گاه‌ها از نظر این شاخصه‌ها از دید کاربران در وضعیت متوسط رو به بالا قرار گرفته است، هفت مؤلفه دیگر کالبدی دارای میانگین کمتر از ۳ هستند، که نمایانگر وضعیت متوسط رو به پایین این مؤلفه‌ها در فضاهای باز شهری سکونت گاه‌هاست. با توجه به این آزمون، مؤلفه‌های کیفیت سکونت و کنترل نفوذ پذیری به ترتیب از نظر رضایت کاربران کمترین امتیاز را دریافت کرده اند. همچنین بررسی‌های آماری نشان می‌دهد میانگین امنیت اجتماعی معادل ۲,۵۱ است. با توجه به این امر که $(t = -۱۷,۴۱)$ ، $(sig = ۰)$ و $(Mean Difference = -۰,۴۸۵)$. بنابراین میانگین مشاهده شده تفاوت معنی داری با مقدار مورد آزمون (یعنی عدد ۳) دارد منفی بودن این رقم به وضعیت متوسط رو به پایین امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاههای سبزوار اشاره دارد.

ب: در حواشی این محدوده‌ها جرایم بیشتری در مقایسه با مرکز و درون آن اتفاق می‌افتد؛

ج: نواحی آسیب پذیر با آمار بالای جرایم، دارای کاربری درهم و ناهمگون می‌باشند؛

د: کنترل اجتماعی محلی و یا حس مشارکت جمعی در نواحی آسیب پذیر بسیار ناچیز است.

۳- تحلیل داده‌ها

با توجه به اهداف و فرضیه‌های مطرح شده در این پژوهش، جهت مطالعات میدانی پرسشنامه‌ای در قالب ۴۳ سؤال تنظیم شده است. از میان سؤالات مطرح شده در پرسشنامه ۳ سؤال در مورد اطلاعات فردی، ۳۴ سؤال وضعیت معیارهای کالبدی و ۶ سؤال وضعیت امنیت اجتماعی مطرح شده است.

پایایی پرسشنامه از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و ضریب آلفای کرونباخ آن محاسبه شده است، که برابر با ۰/۸۷ برآورد شده است، که کمیت این عدد نشان دهنده پایایی مطلوب پرسشنامه تلقی می‌گردد.

داده‌های استخراج شده از پرسش‌نامه برای آنالیز وارد نرم افزار SPSS شد و برای پاسخ به سؤالات این پژوهش آزمون‌های آماری مختلف به کار گرفته شده است. انتخاب نوع آزمون برای هر یک از موارد بررسی شده با توجه به چگونگی توزیع داده‌ها (نرمال بودن یا نبودن توزیع آنها) و تعداد و ارتباط متغیرها با یکدیگر و حجم نمونه‌ها، انجام شده است.

برای تعیین وضعیت امنیت کالبدی فضاهای باز شهری سکونتگاهها از آزمون‌های آماری t یک طرفه استفاده شده است. برای رسیدن به ارائه الگو و این نکته که کدام یک از ویژگی‌های کالبدی تأثیر بیش-

۳-۲-آزمون فرضیات:

فرضیه اول: به نظر می‌رسد میان عوامل کالبدی - محیطی و میزان امنیت در فضاهای باز سکونتگاه‌های غیر رسمی رابطه مستقیم و معنا دارای وجود دارد. اساس این فرضیه بر مبنای وجود رابطه بین عناصر کالبدی و شکل‌گیری امنیت اجتماعی کاربران است. برای آزمون این فرضیه در فضاهای باز شهری در سکونتگاه‌های شهرسبزوار، به منظور پیدا کردن وجود رابطه بین مؤلفه‌های کالبدی و شکل‌گیری امنیت اجتماعی، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. با توجه به وجود رابطه بین معیارهای کلی کالبدی با امنیت اجتماعی فرضیه مبنی بر وجود رابطه بین معیارهای کالبدی و امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاه‌های غیررسمی سبزوار تأیید می‌شود.

فرضیه دوم: از بین عوامل کالبدی مؤثر، آلودگی نوری تأثیر بیشتری بر وضعیت امنیت اجتماعی فضاهای باز شهری دارد. با توجه به داده‌های موجود، پیش فرض رگرسیون در تحقیق حاضر رعایت شده است. بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون بر اساس ستون بتا عوامل "آلودگی نمادی" بیشترین تأثیر (۰,۲۰۳) را در ارتقاء و بهبود امنیت اجتماعی فضاهای باز شهری سکونتگاه‌های سبزوار دارد.

همچنین برای درک سهم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته یعنی میزان "امنیت اجتماعی" از تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شده است که نتایج حاصل از آن بیان‌کننده این مدعا است که مدل مورد استفاده برازش مناسبی با داده‌ها دارد و نتایج مدل نمایان کرد که آلودگی نمادی (۰/۲۰۳=بتا) بیشترین تأثیر را در ارتقای امنیت اجتماعی فضاهای عمومی دارد. برای بررسی و ارزیابی وجود رابطه بین معیارهای کالبدی با امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاه‌ها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد، که نتایج حاصل از این روش ثابت کرد که رابطه بین این دو متغیر به میزان ۰/۱۴۲ و با اطمینان ۹۹ درصد معنا دار بوده و می‌توان گفت که هرچه معیارهای کالبدی امنیت در فضاهای باز شهری سکونتگاه‌ها دارای وضعیت مطلوبی باشد شاهد امنیت اجتماعی بالاتری در این قسمت شهر خواهیم بود. همچنین با توجه به داده‌ها، از ابعاد دوازده گانه معیارهای کالبدی شش مؤلفه (آلودگی نمادی، آلودگی دیداری، فعالیت‌های کاربری زمین، کیفیت کلی سکونت، آلودگی نور و دسترسی)، نیز با امنیت اجتماعی رابطه مستقیم و معنا داری دارد. یعنی با افزایش میزان هر یک از این ابعاد کالبدی بر میزان امنیت اجتماعی نیز افزوده می‌شود. مقایسه ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که قوی‌ترین رابطه در بین مؤلفه‌های کالبدی، آلودگی نمادی با ضریب ۰/۱۸۹ است.

جدول ۴: ضرایب تاثیر مدل رگرسیونی تبیین کننده امنیت اجتماعی مرتبط با معیارهای کالبدی (۱۳۹۵) (مأخذ: نگارنده)

متغیرها	ضریب تاثیر غیر استاندارد (B)	ضریب تاثیر استاندارد (Beta)	مقدار t	سطح معناداری t	ضریب تورلنس
مقدار ثابت	۱/۷۸		۳/۹۸	۰/۰۰۰	
ازدحام	۰/۱۰	۰/۱۲	۰/۲۰۰	۰/۸۲۴	۰/۶۱۶

۰/۷۱۷	۰/۱۴۸	۱/۴۵	۰/۰۶۰	۰/۰۸۷	فرم فضا
۰/۸۰۱	۰/۰۰۰	۳/۷۱	۰/۲۰۳	۰/۱۳۲	آلودگی نمادی
۰/۶۸۷	۰/۰۰۴	۲/۹۲	۰/۱۷۲	۰/۱۲۸	آلودگی دیداری
۰/۹۲	۰/۰۰۴	۲/۷۸	۰/۱۲۲	۰/۰۵۵	فعالیت‌های کاربری زمین
۰/۸۳۷	۰/۰۳۴	۲/۱۲	۰/۱۱۳	۰/۰۸۱	کیفیت کلی سکونت
۰/۵۹۱	۰/۲۸۲	۱/۰۷	۰/۰۶۸	۰/۰۵۸	آلودگی نور
۰/۶۴۴	۰/۱۷۴	۱/۳۶	۰/۰۸۳	۰/۰۵۸	آلودگی صوتی
۰/۸۱۸	۰/۰۰۶	۲/۷۵	۰/۱۴۹	۰/۰۹۷	دسترسی
۰/۷۱۲	۰/۱۰۳	۱/۶۳	۰/۰۹۵	۰/۰۸۷	آلودگی محیطی
۰/۷۳۷	۰/۷۳۶	۰/۳۳۷	۰/۰۱۹	۰/۰۱۳	مقیاس
۰/۷۵۹	۰/۱۹۵	۱/۲۹	۰/۰۷۳	۰/۰۵۶	کنترل نفوذپذیری

شش شاخصه (آلودگی دیداری، آلودگی نمادی، آلودگی نوری، وضعیت دسترسی، کیفیت کلی سکونت، فعالیت کاربری زمین) با امنیت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارند. یعنی با بهبود این معیارهای کالبدی شاهد بالا رفتن امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاههای شهر سبزوار خواهیم بود، در نتیجه شکل‌گیری امنیت اجتماعی و به تبع آن وقوع جرم در این فضاها کاهش پیدا می‌کند. حال آنکه، پنج مؤلفه از شش مؤلفه مطرح، از نگاه کاربران در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد، بیانگر این موضوع است که مؤلفه‌های کالبدی در این مناطق از وضع مطلوبی برخوردار نیستند، در نتیجه نیازمند به برنامه‌ریزی‌های اصولی برای ارتقاء معیارهای محیطی امنیت در این مناطق هستیم.

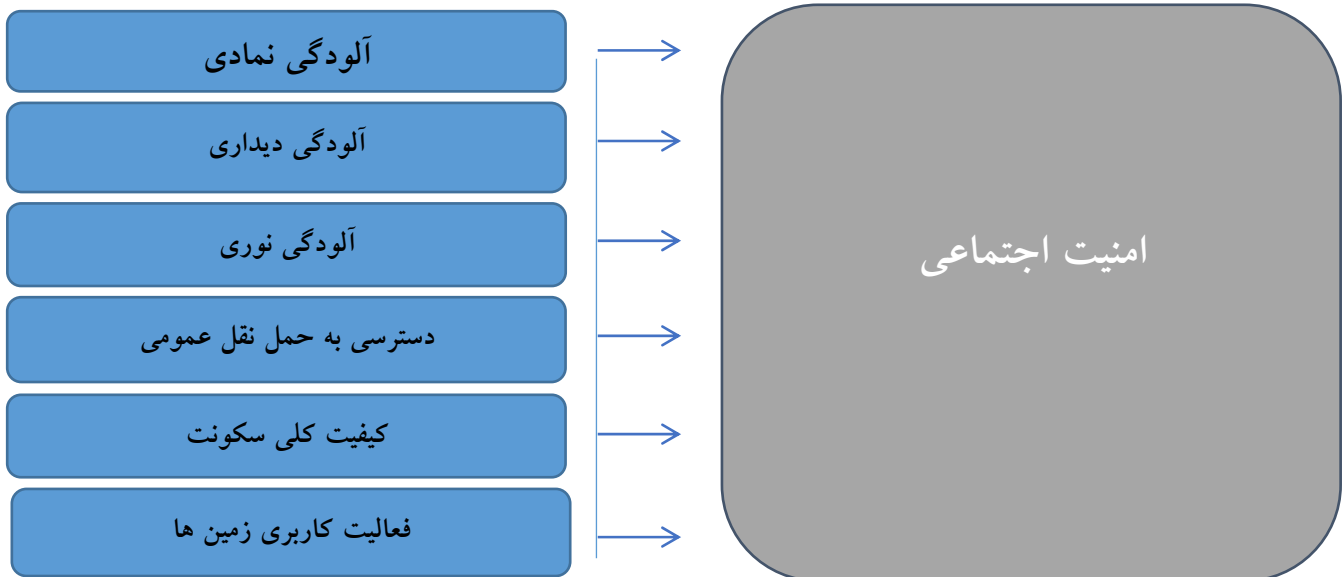
با توجه به موارد اشاره شده "آلودگی نمادی" دارای بیشترین تأثیر بر وضعیت امنیت اجتماعی فضاهای باز شهر مورد مطالعه است. بنابراین فرضیه این پژوهش مبنی بر تأثیر بیشتر "آلودگی نور بر وضعیت امنیت اجتماعی" در فضاهای باز شهری در سکونتگاههای سبزوار رد می‌شود.

۴- نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تعیین مهم‌ترین شاخص تأثیر گذار بر امنیت اجتماعی فضاهای باز شهری سکونتگاههای غیررسمی سبزوار که با استفاده از آزمون تحلیل رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر انجام شده است، بیانگر این است که "آلودگی نمادی" و "آلودگی دیداری" سهم بیش تری نسبت به سایر شاخص‌های مورد بررسی دارند.

در فضاهای باز شهری سکونت‌گاه‌های غیررسمی سبزوار از میان دوازده شاخص کالبدی- محیطی،

مؤلفه های تأثیر گذار در ایجاد امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاههای غیررسمی

شکل ۳: مؤلفه‌ها تأثیر گذار در ایجاد امنیت اجتماعی در فضاهای باز شهری سکونتگاههای غیررسمی (ماخذ: نگارنده)

پیشنهاداتی در جهت کنترل و مقابله با شکل‌گیری نا امنی در فضاهای باز شهری سکونتگاههای غیررسمی سبزوار تهیه شده است.

۵-ارائه پیشنهادها

حال با توجه به تحلیل یافته‌ها و آزمون فرضیات و نتایج حاصله از پژوهش و به منظور افزایش امنیت کالبدی در فضاهای باز شهری سکونتگاهها

جدول ۵: ارائه الگوی طراحی الودگی دیداری(ماخذ:نگارنده)

۱- اعطای تسهیلات بانکی به ساکنین واجد شرایط بهسازی، مرمت منازل و نمادهای مخدوش و نامناسب و .. لازم به ذکر است طبق آمار ۶۷ درصد شاغلین در این مناطق کارگر آزاد روزمزد بوده و مابقی در مشاغل مانند کارگر ساختمانی و .. مشغول به کارند، بنابراین می‌توان از مشارکت خود اهالی به منظور طرح‌های بهسازی و نوسازی بهره گرفت.	آلودگی دیداری
-استفاده از الگوهای مناسب چیدمان مانند مثلثی یا حلقوی در چیدمان مبلمان و مکانیابی فضاها به منظور افزایش تعاملات اجتماعی در مناطق جرم خیز.	
- توجه به منظر شهری به منظور القای حس نظارت و کنترل به کاربران محیط می‌توان از پاکسازی دیوار نویس‌های ناهنجار، نقاشی‌های دیواری و مرتبط و متناسب، رنگ‌های موثر در آرامش و نشاط جمعی و .. در این راستا استفاده کرد.	
طراحی عناصر شاخص و جذاب همچون ابنما، بازی با نور،المان و ...در فضاهای باز به منظور تشویق مخاطب با استفاده و حضور در فض	کیفیت توزیع کاربری‌ها
تلفیق کاربری‌های فرهنگی، تجاری و .. به فضاهای باز شهری و توسعه ی دامنه فعالیت‌های فضاهای حاشیه ی خیابان به پیاده روها مانند (کافه‌ها، رستوران‌ها و ..)	
ایجاد فعالیت‌های برنامه ریزی شده شبانه، از جمله بازی‌های ورزشی و یا پیاده روی جمعی که افراد را در شب به فضاهای عمومی و بازی می‌کشاند.	

ایجاد زمین‌های بازی برای کودکان تا به سبب آن والدین در محیط حضور پیدا کرده و تعاملات اجتماعی میان ساکنین و شناخت نسبت به هم افزایش یابد.	
ایجاد مراکز نظارتی سازمان دهی شده و دکه‌های پلیس، پارکیان و... به منظور نظارت بیشتر به فضا و ارتقا احساس امنیت در کاربران طراحی فضاهای انعطاف پذیر برای کاربری‌های چندگانه به گونه ای که قابلیت تغییر کاربری بدون نیاز به تجهیزات خاص را داشته باشد مانند (نمایشگاه‌های روباز آثار دستی اهالی، خوراکی‌ها، برگزاری مراسم عزاداری، جشن‌ها و ایجاد و بازار روز و...)	
افزایش فضاهای با کاربری اداری و تجاری فرا منطقه ای در این محلات در راستای تعامل کاربران دیگر نقاط شهر با این نواحی، توزیع عادلانه امکانات، محرومیت زدایی و نشاط بخشی به فضای شهری.	
سیستم روشنایی فضاهای باز شهری متناسب با میزان استفاده از آن‌ها در ساعات تاریکی تنظیم شود.	
میزان روشنایی و فواصل چراغ‌ها نسبت به یکدیگر و نسبت به عرض خیابان تنظیم گردد، به وسیله نورپردازی می‌توان مسیرهای عبور و مرور را طراحی و تبیین کرد.	
نورپردازی باید به گونه ای باشد که در بخش‌های میانی فضا، جزایر تاریکی و نقاط کور ایجاد نکند.	
طراحی بهینه سیستم پشتیبانی و نگهداری سیستم روشنایی.	
پیش بینی برق اضطراری در مواقع ایجاد نقص در بسته و یا قطع برق شهری در فضاهای باز شهری.	
تعویض به موقع لامپ‌های سوخته و شکسته در فضا به منظور تامین نور کافی و رفع حس عدم نظارت در مخاطب.	
قرار دادن نور کافی بر روی تابلوها و علائم راهنما در شب به گونه ای که به خوبی قابل رویت باشد، بهترین راه استفاده از نورهای مختلف به صورت توأمان است.	
ایجاد نور کافی در محدوده ایستگاه‌های حمل و نقل به صورتی که پیاده‌ها و خوردوهای عبوری بتوانند چهره افراد منتظر در ایستگاه را شناسایی کنند.	
نصب عناصر راهنما برای کمک به درک و ایجاد تصویری از فضا در ذهن مخاطب و ایجاد حس امنیت برای کاربران شاخص کردن بناهایی با کاربری خاص به عنوان نماد به منظور خوانایی بیشتر فضا برای تازه واردین.	
زدودن آثار تخریب از فضا تا باعث ایجاد حس آشفتگی و عدم نظارت و کنترل توسط مالکین و دولت را در مخاطبین ایجاد نکند.	
نصب تابلوها به منظور ظرفیت‌ها و ویژگی‌های محله برای ایجاد حس تعلق کاربران و مراقبت بیشتر از فضا.	
تلاش برای بهبود سطح کیفی سکونت این محلات همگام با محلات مجاور در راستای محرومیت زدایی و ایجاد تصویر ذهنی مثبت در ساکنین این محلات.	
جلب مشارکت عمومی به منظور بهبود وضعیت مسکن این محلات و اعطای تسهیلات توسط دولت به واجدین این شرایط.	
استفاده از زمین‌های بلا استفاده به منظور ایجاد کاربری جدید، مانند احداث پارک کودک در نزدیکی محلات مسکونی یا ایجاد فضاهای جمعی برای حضور و افزایش تعاملات بزرگسالان.	
ایجاد دفاتر تسهیلتگری در جهت صدور پروانه ی ساخت و یا تعمیرات جهت ارتقای کیفیت و اصلاح ساختمان‌ها	
محدود کردن دسترسی به محلات مسکونی برای غریبه‌ها و مجرمین بالقوه با اصلاح الگوی معابر، از جمله ایجاد کوچه‌های بن بست، بستن راه‌های فرار و میانبرها و...	
ایجاد تجهیزات، تسهیلات و امکانات کافی در راستای حمل و نقل عمومی	
ایجاد خدمات حمل و نقل شبانه (مانند دایم بودن خطوط اتوبوس رانی در طول شب) به فضاهای باز محلات	
امکان دسترسی آسان سالمندان و کودکان به خدمات حمل و نقل عمومی	
ایجاد ایستگاه‌های اتوبوس دارای حفاظ شیشه ای قابل رویت از بیرون به منظور افزایش امنیت	

منابع

شهر بابلسر"، فصلنامه امایش محیط، شماره ۱۵،

صص ۸۱-۱۰۵

اراسته، مجتبی (۱۳۸۹)، "بررسی و مقایسه تطبیقی کیفیت

فضاهای عمومی در سکونتگاههای خودرو، نمونه

موردی: محلات اسلام آباد و ده ونک تهران"، مجله

احمدیان، م. (۱۳۸۲). "حاشیه نشینی، ریشه‌ها و راه حل‌ها".

مجله اندیشه حوزه، آذر و اسفند، شماره ۵۴۳ و ۵۴۴.

ادبیان، ف و عظیمی، ا (۱۳۹۰)، "تبیین امنیت در محیط

شهری بر مبنای پارامترهای کالبدی و طراحی (مورد

رفیعیان، م و سیف‌الدینی، ف (۱۳۸۴)، "راهبردهای ساماندهی اسکان‌های غیررسمی شهری و مداخله در شهر بندرعباس"، مجله بین‌المللی علوم مهندسی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، جلد ۱۶، زنجانی زاده اعزازی، هما. (۱۳۸۰). "زنان و امنیت شهری". مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد. ش ۳۴. صص ۶۰۳-۶۲۶ زنگنه، یعقوب. (۱۳۸۱). "تحلیلی بر عوامل موثر بر توسعه کالبدی سبزوار". رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

صادقی فسایی و میر حسینی. (۱۳۸۸). "تحلیل جامعه شناختی ترس از جرم در میان زنان شهر تهران". نامه علوم اجتماعی. س ۱۷. ش ۳۶. صص ۱۲۵-۱۵۵ صرافی، مظفر. (۱۳۸۷). "به سوی تدوین راهبرد ملی ساماندهی اسکان غیر رسمی". هفتشهر، سال سوم، شماره‌های ۹ و ۱، صص ۶-۳.

صالحی، اسماعیل. (۱۳۸۷). "ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن". مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران.

صالحی، ا. (۱۳۸۸). "نقش شهرسازی (نظریه محیطی) در پیشگیری از رفتارهای ناهنجار شهری". هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، ۱۲۷-۱۳۷.

علیخواه، ف و نجیبی، م (۱۳۸۵)، "زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری"، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۱۰۹، ۲۲-۱۳۲ غفاریان زوارزاده، سیمین. (۱۳۹۱). "بررسی عوامل محیطی در افزایش امنیت محلات شهری با تأکید بر رویکرد فضاهای قابل دفاع (نمونه موردی محله خواجه ربیع مشهد)". رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره اول، ۱۰۷-۱۳۰

اکبری، ر و پاک بنیان، س (۱۳۹۱)، "تأثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان"، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۵۳-۶۴

بوزان، باری (۱۳۷۸)، "مردم، دولتها و هراس"، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران

بیات، بهرام. (۱۳۸۷). "تبیین جامعه شناختی احساس امنیت در بین شهروندان تهرانی (با تأکید بر نقش پرداخت رسانه ای و سرمایه اجتماعی)". نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۶. پیاپی ۱۳۲، ۳۵-۱۱۵

پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۱). "کیفیت محیطی و طراحی شهری". فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۹.

جمشیدیه، غ و عنبری، م (۱۳۸۳)، "تعلقات اجتماعی و اثرات آن بر بازگشت مهاجرین افغانی"، نامه علوم اجتماعی، شماره ۴۳، ۲۳-۶۸

جیکوبز، جین. (۱۳۸۶). "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی". ترجمه حمید رضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران، دانشگاه تهران.

داداش پور، حسین ابادی (۱۳۹۱)، "تحلیل نقش توانمندی سازی ساکنان در بهسازی کالبدی_ محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی" نشریه علمی_ پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی، سال ۱۶، شماره ۹۱

داداش پور، علیزاده (۱۳۸۹)، "امنیت تصرف زمین و میزان مشارکت ساکنان در طرح‌های بهسازی در محله اسلام آباد تهران"، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای، شماره ۷

رفیع پور، علی (۱۳۷۶)، "توسعه و تضاد"، تهران: دانشگاه شهید بهشتی

رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۸). "سنجش میزان رضایتمندی ساکنین محله نواب". جغرافیای انسانی، شماره ۲۶.

- Dias, I. et al. (2007), "Urban security and spatial behavior, syntactic and perceptual analysis of the central area of porto Alegre". 6 th international Space Syntax Symposium. Istanbul
- Jacobs, J. (1965), "The Dead and Life of Great American Cities", New York, Random House
- H.Russ,Thomas(2006) ,"Safe city strategy", SITE PLANNING AND DESIGN HAND BOOK",New York,GRAW HILL companies.
- Muruani, T., Amite-Cohen, I. (2007)," Open space planning models: a review of approaches and methods", Landscape and urban planning, 81: 1-13.
- Reis, A. et al. (2003)."Accessibility and security Syntatic and perce ptual analysis in two low incom housing estates". 4th international Space syntax symposium. London.
- Samadhi, T.N., Tantayanusorn, N(2006)," Reinventing religious land as urban open space: the case of kuang in Chiang Mai (Thailand)", Habitat International, 30:886-901.
- sharma,p.chrisman,j.j(2003)," Succession Planning as Planned Behavior: Some Empirical Results ",Family Cusiness Review , No. 16(1)
- Simeoforidis, Y(1993)," On landscape and open spaces", Arch. & Behave., 3: 321-327.
- Thompson, C. W(2002)," Urban open space in 21st century", Landscape and urban planning, 60: 59-72.
- Wyne Jones, Richard(1999)," Security, Strategy, and Critical Theory", London, Lynne Rienner Publications
- کریمیایی، علی اعظم و دیگران(۱۳۸۹)، "نقش نیروی انتظامی در تامین امنیت اجتماعی"، فصلنامه دانش انتظامی، سال دوازدهم، شماره دوم
- کلانتری، محسن. (۱۳۹۰). "ایمن سازی فضای کالبدی شهرها در برابر بزهکاری با استفاده از راهبردهای پیشگیری جرم با طراحی محیطی". فصلنامه دانش انتظامی - سال دوازدهم - شماره سوم.
- لطفی، صدیقه. (۱۳۹۳). "ارزیابی مؤلفه‌های کالبدی فضاهای عمومی و تأثیر آن در احساس امنیت اجتماعی شهروندان بابلسر"، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال چهارم، شماره اول.
- لینچ، کوین. (۱۳۷۲). "سیمای شهر". ترجمه منوچهر مزینانی، محل انتشار: انتشارات دانشگاه تهران.
- مظفر، فرهنگ و محسن فیضی. (۱۳۹۲). "رویکردهای معاصر در پژوهش‌های محیطی فضاهای باز شهری"، فصلنامه امایش محیط، شماره ۲۱
- معین، محمد، "فرهنگ فارسی"، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۳
- مهندسان مشاور هفت شهراریا(۱۳۹۴)، "ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی و توانمندسازی اجتماعات آنها با تاکید بر بهسازی شهری شهر سبزوار"، شرکت عمران و بهسازی، ستاد ملی توانمندسازی
- نویدنیانیا، منیژه(۱۳۸۲)، "درامدی بر امنیت اجتماعی"، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره ۱۹
- Bego,Enkela(2003),"Assessing feasibility study of informal settlement upgrading:are there gi policy and management implications case study of windhoek ,namibia ",international institud for geo-information science and earth observation ensched,the netherland
- Brenda , S.A. Yeoh & peil Lin Yeow (1997). "Where women fear to tread: Images of danger and the effects of fear of crime in Singapore". Geogour nal. Vol. 43. No. 3. Pp. 273-286.
- Carmona, Matthew, Heath Time, oc, taner and tiesdell steven(2003), "public places urban spaces", Architectural press, New York, Paris.